

BE PAGRINDO, BE ATRAMOS

DVASINIAI SU-TVĖRIMO IR IŠ-TVĖRIMO KONTEKSTAI

Dainius RAZAUSKAS

Straipsnis tęsia su-tvėrimo ir iš-tvėrimo temą¹. Priminsime, jog sutverti reiškia ne tik 'apsupti ar atkirsti tvora', bet ir 'sutirštinti, sustandinti, sukietinti, sutovirtinti', ir 'pastverti, sugriebti, suimti, sugniaužti ranka'. Tačiau sutvėrimas turi ir neigiamą pusę – mena sąstingį, sustabarėjimą, užkietėjimą, su(si)kaustymą, užgniaužtą, užtvirtą, sustabdytą gyvybės tėkmę. Taip ir skystame chaose sutverta žemės pluta, tvirtas pagrindas po kojomis – esminis kosmogonijos laimėjimas – virsta kliūtimi dvasiniam išsivadavimui, kuriam atstovauja laisvos tėkmės ir būklės be pagrindo vaizdiniai. Šia prasme soteriologija vidiniame pasaulyje atitinka eschatologiją išoriniame.

Reikšminiai žodžiai: pagrindas, atrama, rėmimasis ir tėkmė, liejimas(is), laisvė; sutvėrimas dvasiniu atžvilgiu; tradicinis dvoasingumas.

■ VII–VIII a. kanoninis kinų čanj budizmo tekstas „Šeštojo patriarcho pakylotą sutra“ (17-as skirsnis) moko, jog „tolydžio mąstant nereikia sustoti ties jokių dalyku, nes vos tik viena kuri mintis sulaukoma, visas tolydus minčių srautas sustoja ir sukelia susikaustymą. Kad ir į ką leidusis, jeigu tolydus minčių srautas nėra ties niekuo nesulaikomas, tai susikaustymo nebus. Kaip tik todėl atramos nebuvimas ir yra pagrindas.“² Srauto, skystos terpės vaizdiniai šiaip jau savaime reiškia „atramos nebuvimą“.

Toliau tame pačiame tekste (40-as skirsnis) „Didysis mokytojas“ sako: „Jūsų pačių vidinė prigimtis niekad neklysta (yra be trūkumų), nesijaudina (nepasiduoda nerimui), nėra apniaukta nežinojimo, kiekviena jūsų mintis švyti išmintimi ir visuomet laisva nuo (išorinių) daiktų požymių. Tad kam gi dar į ką nors remtis? Savo prigimtis pasireiškia netikėtai, o netikėtoji praktika neturi nuoseklių pakopų, todėl ji į nieką nesiremia.“³

Kitame IX–X a. tos pačios tradicijos tekste „Lindzi pokalbių užrašai“ (15-as skirsnis) panašiai sakoma: „Tėra Keleivis, neturintis atramos, kuris dabar klausosi mano mokymo, – taitai jis yra visų Budų motina, nes Buda gimsta iš atramos nebuvimo“, o „mokiniai, kurie to

nesupranta, remiasi į vardus bei posakius“⁴ (kaip štai dabar elgiamės mes). Užtat (17-as skirsnis) „jums, šiuolaikiniams mokiniams, besimokantiems Kelio, būtina įgyti pasitikėjimo savimi. Neieškokite nieko už savęs! Jeigu iš nepasitikėjimo savimi ieškosite ko nors už savęs, remdamiesi išorinėmis aplinkybėmis, niekad neįstengsite išsilaisvinti nuo prisirišimo prie pasaulietiško aistrų bei priklausomybės nuo objektyvių sąlygų, niekad nesugebėsite atskirti tiesos nuo netiesos.“⁵

Panašiai apie japoniškąją dzeną kalba žymus XX a. pirmosios pusės jo atstovas Daizecas Teitaras Sudzukis: „Taigi dzene nėra objekto, į kurį būtų galima atremti mintį“; „Vienintelis būdas išsigelbėti – šokti tiesiai bedugnėn prarajon. O tai išties nelengvas uždavinys“; „Dzene esama kai ko, kas išlaisvina mus iš visų sąlygiškumų ir tuo pat metu suteikia savotišką tvirtą atramą, kuri santykinėje prasme šiaip jau nėra atrama. Dzeno mokytojas siekia atimti iš mokinio visas atramas, kokias tik jis yra turėjęs nuo tada, kai atsirado šiame pasaulyje, ir suteikti jam tokią, kuri iš tikrųjų nėra atrama“; „Ir koano paskirtis – įstumti mokinį į šią kląusimo būseną. Mokinys turi eiti su šia nuolatinio klausimo būsena tol, kol prieš proto prarajos kraštą, taip sakant, kai nebeliks jokių alternatyvų, tik šokti į jį. Tuomet, paleidęs savo paskutinę atramą gyvenime, jis pagaliau išvys 'savo prigimtąjį veidą'.“⁶

1 Per pastaruosius keletą ar jau net keliolika metų „Būde“ (anksčiau „Liaudies kultūroje“) buvo paskelbta išsisa eilė straipsnių, tiesiogiai ar netiesiogiai kalbančių apie pasaulio sutvėrimą ir paties šio žodžio teisėtumą.

2 Абаев 1989: 187.

3 Абаев 1989: 210; skliaustai vertėjo į rusų kalbą Nikolajaus Abajevo.

4 Абаев 1989: 233

5 Абаев 1989: 235.

6 Suzuki 1991: 41, 55, 68, 105.

Būklę į nieką nesiremiant simboliškai mena pati dzeno pratybų (vadinamojo dzadzeno) poza, pati medituojančiojo kūno laikysena. Štai kaip ją nusako Šunrju Sudzukis: „Dzadzeno metu nereikia stengtis ką nors pasiekti. Tereikia sėdėti visiškai proto ramybėje ir niekuo nesiremti. Kūnas turi būti tiesus, nepasviręs, į nieką neatsišliejęs. Laikyti kūną tiesų ir reiškia niekuo nesiremti. Šitaip ir kūnu, ir protu patirsite visišką rimtį. Kuo nors remtis ar stengtis ką nors pasiekti dzadzeno metu būtų dualizmas, o ne visiška rimtis.“⁷ Lygiai taip ir gyvenime: į ką žmogus nuolat remiasi, kuo nuolat pasiremia, nuo to tampa priklausomas, taigi – nebe laisvas. Todėl laisvė kaip tik yra būklė niekuo nesiremiant, į nieką neatsirėmus.

Budizme nuo pat jo ištakų tokių pamokymų, patarimų ir vaizdinių apstu. Iš tikrųjų jie išreiškia patį budizmo branduolį, pačią jo esmę, kaip ją aiškino Buda: „Išties, nerūpestingas visuomet tas brahmanas, kuris nirvaną pasiekė, nesuteptas geismų, nurimęs ir be pagrindo“ („Vinaja pitaka“ II); „Vienuoliai! Šis jaunasis šeimynykštis Godhika pasiekė visišką nirvaną be jokios atramos (savo) sąmonei“ („Samjuta nikaja“ I.122–123); „Tai, ką norime ar ketiname daryti ir kuo esame užsiėmę, tampa objektu sąmonei atsiremti. Kai tik yra objektas, jis tampa atrama sąmonei. Su sąmone, įsišaknijusia atramoje, gresia pergimimas ir pasikartojantis tapsmas ateityje. <...> Tačiau jeigu nei norime, nei ketiname ką nors daryti, nei esame į ką nors įsitraukę, tai sąmonei nelieka objekto, į kurį atsiremtų, nelieka atramos. O sąmonei, neturinčiai atramos, niekame neišsisknijusiai, negresia pergimimas nei pasikartojantis tapsmas ateityje. <...> Štai kaip nutraukiama ši nepalaujanti kančia“ („Samjuta nikaja“ I.65–66); „Savo asmenyje pasiekęs tąjį nemirtingą pradą, kuris neturi pagrindo, tikrai ir iš tiesų atmetęs pagrindą tobulas Buda, nebeišduodantis savęs, mokina būsenos be širdgėlos, nebesutepamos“ („Itivutaka“); „Vienuoliai! Čia, sakau, nėra nei kur ateiti, nei iš kur išeiti, nei kur pasilikti, nei kur išnykti, nei vėl atsirasti, nes čia savaime nėra atramos, nėra tvarumo ir nėra objekto minčiai – čionai savaime liaujasi kančia“ („Udana“ 80–81) ir t. t.⁸ Dar („Samjuta nikaja“ II.66): „Jei neturi jokių ketinimų, sumanymų nei slaptų polinkių niekam, tuomet nėra objekto sąmonei turėtis, o kai nėra objekto, nėra jai ir atramos“; toliau (III.54): „Ši nesiremianti (*apatit̃hita*) sąmonė nesiplėtoja

ir neturi karmos darinių, ji išsilaisvinusi (*vimutta*) <...> ir savaime pasiekia nirvaną (*parinibbāyati*)“; užtat, „Vadžračhedika pradžia-paramita sutros“ patarimu, bodhisatva „tegu sužadina savy nesiremiančią mentą (*apratīṣṭhitam cittam*), sužadina mentą, kuri niekuo nesiremia, mentą, kuri nesiremia nei regimais daiktais, garsais, kvapais, skoniais, lytėjimais, nei savo vaizdiniais“; taigi, daro išvadą Piteris Harvis: „Nesiremianti sąmonė – tai nirvanos sąmonė.“⁹

XVI a. tibetietiškojo budizmo meistras bei žinovas Takpò Tašī Namgjelis panašiai moko, jog medituojant reikia neleisti protui į nieką atsiremti, nei išorėje, nei viduje, ir ta dingstimi pateikia „Bodhičitavivaranos“ ištrauką, kurioje, be kita ko, sakoma: „Menta iš prigimties neturi pagrindo“; užtat pratindamasi į nieką nesiremti sąmonė pasiekia „nuogą, niekuo neramstomą budrumą“, kuris „atsikabina nuo bet kokių prigimtų atramų“¹⁰. Kitur Namgjelis vėl nenuilsdamas primena, jog „menta nėra sudaryta iš jokios konkrečios medžiagos, užtat neturi jokio pavaldalo nei spalvos, jokios sau vietos nei atramos“; ji „nuo pat pradžių be jokios šaknies“; todėl: „Esminis dalykas mentai yra išlikti į nieką neišitraukusiai ir nieko neišitverti už atramą“¹¹. XVII a. jo įpėdinis Celè Nacokas Rangdriolis vieno iš svarbiausių savo veikalų pradžioje cituoja „Guhjagarbha tantrą“, pasak kurios: „Menta, savo esmėje neturinti jokio pagrindo, jokios šaknies, pati yra visų reiškinų pamatas.“¹²

Šiuolaikinis tibetietis Čiogjamas Trungpa mėgina paaiškinti: „Esmė ta, kad turime mesti visus atspirties taškus, visas sampratas (*concepts*), kaip kas yra ir turėtų būti“; „Pastanga patvirtinti savo tvarumą kyla iš netikrumo, ar išties esame. Šio netikrumo spiriami mes siekiame patvirtinti savo buvimą per kokį nors atspirties tašką už savęs, ką nors, su kuo galėtume užmegzti santykį, ką nors tvirta, ko atžvilgiu patirtume atskirą save“; „Mes nesuvokiame, kad visos šios pastangos nereikalingos, kad mums nereikia jokių grindų po kojomis, kad visas savo grindis, visų aukštų, mes klojame ant to paties nulinio pagrindo. Niekuomet nebuvo jokio pavojaus niekur nukristi ir jokio reikalo į ką nors remtis.“¹³

Kitas šiuolaikinis tibetietis, Sogjelis Rinpočė (nepraleiskime progos vertime žodžio *kabintis*

7 Suzuki 1995: 122; plg. Suzuki 2013: 145.

8 BT: 18, 43, 70–71, 82, 94–95, papildomai žr. 135, 164, 175 ir kt.

9 Harvey 1994: 86, 83, 84–85, 99.

10 Namgyal 1993: 157, 189, 361.

11 Namgyal 2001: 28, 37, 55.

12 Rangdröl 1989b: 5, žr. 45.

13 Trungpa 1988: 14, 19, 20, dar žr. 121–124.

pakeisti mums dabar svarbesniu sinonimu *tvertis*): „Galbūt giliausioji mirties baimės priežastis – nežinojimas, kas esame. Mes tikime individualia, unikalima, atskira asmenybe. Tačiau jei drįstume ją patyrinti, pamatytume, jog ši asmenybė visiškai priklauso nuo aibės dalykų: savo vardo, biografijos, partnerių, šeimos, darbo, draugų, kredito kortelių... Kaip tik šie trapūs ir laikini r a m s č i a i užtikrina mūsų saugią būtį. Ir jei kas nors juos visus iš mūsų staiga atimtų, mes nė nenumanytume, kas iš tikrųjų esame. Be įprastinių r a m s č i ū liktume akis į akį su savimi – žmogumi, kurio visai nepažįstame. Su šiuo bauginančiu nepažįstamuoju mes visą laiką gyvenome, bet iš tikrųjų niekada nenorėjome su juo susitikti. Argi ne todėl stengiamės kiekvieną gyvenimo akimirką pripildyti triukšmo ir veiklos?“¹⁴ „Įsivaizduokite moterį, kuri staiga atsibunda ligoninėje po autoavarijos, ištikta visiškos amnezijos. Išoriškai ji visai sveika: ji turi tą patį veidą ir figūrą, pojūčius ir protą, bet neturi nė menkiausios nuovokos, jokios atminties prošvaistės, kas ji iš tikrųjų yra. Lygiai taip ir mes negalime prisiminti savo tikrosios tapatybės, esminės prigimties. Paklaikę ir drebėdami iš baimės, mes ieškome ir greitosiomis susikuriame kitą tapatybę, už kurios desperatiškai kabinamės [tveriamės] tarsi krisdami bedugnėn. Ši netikra ir neišmanėliškai prisiimta tapatybė yra *ego*. Taigi *ego* yra savosios tapatybės pažinimo stoka, pražūtingas trūks plyš kabinimasis [tvėrimasis] už paskubomis susikurto ir laikino savęs vaizdinio <...>. *Ego* tibetiškai vadinamas *dak dzin* – ‘įsikibimu [įsitvėrimu] į save’. Taigi jis apibūdinamas kaip nepaliaujamas kabinimasis [tvėrimasis] už klaidingo vaizdinio ‘aš’ ir ‘mano’, ‘aš’ ir ‘kitas’, taip pat už visokių sąvokų, idėjų, troškimų ir veiksmų, kurie tą klaidingą vaizdinį palaiko. Toks kabinimasis [tvėrimasis] yra nuo pat pradžių beprasmiškas ir pasmerktas žlugti, nes jame nėra jokio pagrindo ar tiesos, ir tai, už ko kabinamės [tveriamės], iš esmės neįsikabinama [neįsitveriamama], neapčiuopiama [nesutveriamama]. Faktas, kad mums reikia už kažko ir nuolatos kabintis [tvertis], rodo, jog giliai širdyje mes žinome, kad *aš* iš prigimties neegzistuoja“; savo ruožtu: „Laisvės erdvėje, akimirkai atsivėrusioje per meditaciją, kai už nieko nesikabiname [nesitveriate], atsiskleidžia gaivi jūsų tikrosios prigimties platybė.“¹⁵

Iš čia dar kito tibetiečio Tartango Tulku patarimas: „Slaptoji meditacijos ‘formulė’, arba kelias į aukštesnę jos lygmenį – tai medituojant

nesitapatinti, neužimti jokios pozicijos, už nieko nesiturėti.“¹⁶

Tokios nuostatos kartu reiškia pasirengimą mirčiai, nes, pasak šios tradicijos, mirusiojo „sąmonė atsiskiria nuo įkūnytos būklės ir atsiduria būklėje visiškai be jokio tvirto pagrindo“¹⁷. Užtat „Tibeto mirusiųjų knyga“, kreipdamasi į velionį ir nusakydama visokius prieš jį galinčius iškilti regėjimus, pataria: „Negeisk, neprisirikišk prie jų, ramus išsaugok būseną be minties atramos. Jei išsigąsi tyrųjų išminčių šviesų ir susiviliosi nešvariais šešių sansaros sferų švytėjimais, tai įgysi kurios nors iš šešeriopų būtybių kūną ir didžiai vargsi, nebeįstengdamas išplaukti iš sansaros kančių v a n d e n y n o.“¹⁸

Nepraleiskime progos pastebėti vandenyno ir plaukimo įvaizdžių. Juk vandenyje bandymas į ką nors atsiremti kaip tik ir gramzdina, skandina. Tad norėdamas nepaskęsti ir išplaukti tiesiog privalai išdrįsti į nieką nesiremti. Tai mena pats plaukimo vaizdinys: norint plaukti, pirmiausia reikia išmokti į nieką nesikabinti, į nieką nesiremti. Šitaip net būtų galima apibrėžti patį plaukimą: plaukti – tai būti nesiremiant. Iš pirmo žvilgsnio atrodo paradoksalu: kaip taip gali būti, kad bandydamas į ką nors atsiremti ar ko įsitverti – skęstu, o nesiremdamas į nieką ir nieko nesitverdama – plaukiu? Atsakymą vėlgi mena pats plaukimo vandenyje įvaizdis. Mat plaukimo raktas yra kvėpavimas: paprasčiausiai atsilošęs ir deramai kvėpuodamas žmogus vandenyje neskęsta – laikosi paviršiuje vien plaučiuose esamo oro dėka. Kaip butelis, jei tik jame yra bent burbulėlis oro. O tai vėlgi didžiai simboliška: plūduriuoti ir neskęsti į nieką nesiremiant žmogų įgalina dvasia. Būklės į nieką nesiremiant laidas yra dvasia. Taigi vien šiuo plaukimo įvaizdžiu sekant, galima padaryti svarbią išvadą: laisvės laidas yra dvasia.

Būklę „be atramos“ kaip esminę teigia toli gražu ne vien budizmas. Antai hindų „Kula-arnava tantroje“ (XIII.70) patsai Šiva tikrą dvasinį mokytoją (*gurū*) mokiniui apibūdina taip: „Mielasis, tas, kurio dėmesys pastovus be objekto, kurio protas be atramos, kurio kvėpavimas ramus be pastangų, – jis yra gurūs.“¹⁹ Pažymėtinas kvėpavimas – lyg plaukiant.

Irgi šivaistinėje „Vidžniana-bhairava tantroje“ (skirsnis 60) medituojančiajam patariama

16 Tarthang 1977: 77.

17 Rangdröl 1989a: xiii.

18 TMK: 169.

19 Feuerstein 1998: 92. Sanskrito *gurūḥ* lietuviškai tartinas gurūs ir linksniuotinas kaip *dangūs* – *guraūs*, *gūri* ir t. t.

14 Sogjalas 2011: 30.

15 Sogjalas 2011: 131–132, 134.

pakelti žvilgsnį į dangų – tuščią erdvę be jokių daiktų: „Tuomet jo protas, arba manas (*manas*), būdamas be atramos, išsileis, ir jo vilnys liausis“; o vertėjas į anglų kalbą bei komentatorius Džaideva Singhas paaiškina: „Esmė ta, kad susitelkęs į bekraštę tuščią erdvę ir nesiremdamas į jokių konkretų objektą, manas susilieja su ta erdve. Kai manas susiliejęs su bekrašte atvira erdve, jo manesiai (minčių konstruktai, vikalpos) pasileidžia. Tai akimirka, kai patiriama vidinė Šviesa. <...> Tai vadinama *nirālamba bhāvana* – kūrybine kontempliacija be jokio objekto protui atsiremti.“ Toliau (80-as skirsnis): „Šitaip padaręs savo maną beramstį (*nirādhāram manah*), jis atsidurs Šivos būsenoje“; o komentariaus paaiškinta: „*Nirādhāra* ‘beramstis’ reiškia be jokių manesių (minties konstruktų, vikalpų). Nes vikalpos – tai mános (proto) ramsčiai.“ Toliau (skirsnis 82) ši sąmonės būseną susiejama su jogo kūno laikyvena (kurios, kaip matėme, nepamiršo ir dzenas): „Patogioje padėtyje nustygęs, lai medituoja savo kūną kaip neturintį atramos“, ar „į nieką nesiremiantį“ (*nirādhāram... svadeham*); komentatorius priduria: „Tada ir jo menta išsivaduos nuo minties konstruktų, kurie atlieka ramsčių funkciją.“ Galiausiai patariama (posmas 131): „Kai tik užeis teigimas ‘aš’, ‘màno’ ir t. t., mánas (lai) eina ten, kur nėra atramos (*nirādhāre mano yāti*)“; o komentatorius priduria: „*Nirādhāra* ‘kas be atramos’ – tai *pūrñāham*, pirmapradis ‘aš’, kuris yra *nirvoikalpa* ‘anapus visų minties konstruktų.’“ Ir dar (posmas 146): „Meditacija (*dhyāna*) – tai nenukrypstanti būdra (*buddhi*) be vaizdinio (*nirākārā*), be atspirties (*nirāśrayā*). Susitelkimas dievo atvaizdan su kūnu, akimis, burna ir rankomis – ne meditacija.“²⁰

Esmė išsakyta jau upanišadose. Antai „Maitri upanišada“ (VI.19) paaiškina, jog tai, kas į nieką nesiremia, yra pati žmogaus dvasinė esmė anapus visų minčių:

*acittam cittamadhyastham acintyam guhyam
uttamam
tatra cittam nidhāyeta tac ca liṅgam nirāśrayam.*

20 Vijñāna-bhairava 1991: 57–58, 75, 76–77, 120, 134–135. Lie. *manas*, taip pat *mana* reiškė ‘mintis’ prieš pusantro šimto metų mėginti vartoti Jono Basanavičiaus (LKŽ VII: 819). Reikšmė ‘mintis’ per siaura, daiktavardį *manas* reikėtų suprasti kaip abstraktų veiksmožodžio *manyti* vedinį, visai kaip tos pačios šaknies sanskrito *mānas* ‘protas, menta, intelektas, suvokimas, mintis ir pan.’ yra veiksmožodžio *mānyate* ‘ji(s) mano, mąsto’ vedinys (MrhKEWA II: 573–574, 583–584 ir kt.). Lie. *manas* tad būtų irgi gan plačios reikšmės *mentos* sinonimas.

Į nėmintį vidur minties, į nepamanomą, slapčiausią ir aukščiausią,

Tenai tepanardina mintį jis. Tatai esmė į nieką n e b e s i r e m i a n t i.²¹

Tokios sampratos užuomazgų galima išvelgti jau „Rigvedoje“, tik čia ji išsakoma ne sąvokomis, o mitiniais vaizdiniais. Antai I.116.5 apie kelių bei kelionių dievus dvynius Ašvinus sakoma: *anārambhaṇé tād avīrayethām anāsthānē agrabhaṇé samudré* „Kaip didvyriai jūs elgėtės, kur nėra į ką atsiremti, ant ko atsistoti nei ko nusitverti, – vandenyne“. Vėlgi pažymėtinas vandenynas, vandenys (*sam-udra*) kaip būdingas įvaizdis tokios būklės, kurioje nėra į ką atsiremti, ant ko atsistoti, ko nusitverti. Kitur (V.47.7) pačių žynių rišių atitinkama būklė nusakoma netiesiogiai – per ilgesį ir viltį: *aśīmāhi gādhām utā prathiṣṭhām* „lai pasieksime brastą ar pagrindą!“ Taip gali pasakyti tik tas, kuris neturi į ką atsiremti – lyg vandeny.

Vakaruose dėl to atsižvelgtinas Kristaus ėjimas vandens paviršiumi ir nesėkmingas Petro bandymas juo pasekti (Mt 14.24–32, sulig Algirdo Jurėno vertimu):

O valtis jau buvo per daug stadijų atstu nuo kranto, mėtoma bangų, nes pūtė priešinis vėjas. Ketvirtą nakties sargybą jis atėjo pas juos, eidamas jūros paviršiumi. O mokiniai, pamatę jį einant jūros paviršiumi, persigando ir sakė: „Tai šmėkla!“ ir iš baimės ėmė šaukti. Bet Jėzus tuojau prakalbėjo į juos, sakydamas: „Būkite drąsūs, tai aš. Nebijokite!“ Petras jam atsakė: „Viešpatie, jei tai tu, paliepk man ateiti pas tave vandenų paviršiumi.“ Jis tarė: „Ateik.“ Išlipęs iš valtios, Petras ėjo vandenų paviršiumi ir atėjo pas Jėzų. Bet, matydamas vėją, jis nusigando ir, pradėjęs skęsti, sušuko: „Viešpatie, gelbėk mane!“ Tuoju ištiesęs ranką, Jėzus nutvėrė jį ir jam tarė: „Mažatiki, ko suabejojai?“ Ir, jiems įlipus į valtį, vėjas nurimo.²²

Kalbama apie tą pačią būklę, kurioje pagrindą po kojomis ilgėjosi vedų rišiai. Ir pamoka ta pati: kaip laikytis „be atramos“, į nieką nesiremiant, nieko nesitveriant, kliaujantis vien „tikėjimu“ – šventąja dvasia, kurios į-kvėptas nebeskęsta. Išties, kol manaisi turįs į ką saugiai atsiremti – kol tupi valtyje (bendruomenėje su

21 RdhPU: 831; Upanišados 2013: 213. Vietoje *ne-mintis*, pažodžiui *a-citta*, būtų gražu lietuviškai pasakyti *iš-mintis*, bet tai pareikalautų šiokių tokių išlygų bei paaiškinimų, kurie dabar nuvestų pernelyg toli į šalį.

22 ŠvR 2000: 1089–1090.

įprastais papročiais ir gatavais atsakymais), tikėjimo nereikia. „Tikėjimas“ tuo, į ką remiesi, nėra tikras tikėjimas – tik apsimestinis parodomasis vaidinimas. Tikėjimo klausimas iš tikrųjų iškyla praradus pagrindą, tvirtą žemę po kojomis. Tai tarsi kritimo būseną, kurioje atsidūrę „staiga pajuntame, tarsi žemė svyruotų po mūsų kojomis ir kristume bedugnėn, negalėdami atsispirti ir neturėdami ko nusitverti; tai lyg mirtis gyvenime“, tai abejonės būseną, kuri išgyvenama „tarsi jūra, sukelianti laivo skendimo vaizdą“, – cituodamas Chosè Ortega i Gasetą perspėja mus Antanas Maceina ir nuo savęs priduria: „Pakibimas, dvišypumas, suskilimas, kritimas, skendimas – tai vaizdai, naudojami nusakyti dvasinei abejojančiojo būklei, kurioje viskas svyruoja.“²³. Štai kada tikėjimas yra vienintelis išsigelbėjimas. Tačiau tikras tikėjimas nėra ramentas, į kurį būtų galima remtis, kai daugiau nebėra į ką. Tai tikėjimas, kad galima nesiremti – „eiti vandeniu“.

Krikščioniškai tai yra išaiškinęs mistikas (neatsitiktinai Bažnyčios buvęs apšauktas eretiku) Mokytojas Ekhartas: „Ištikimasis Dievas dažnai leidžia, kad jo draugai pasiduotų silpnumui, tik todėl, jog pašalintų bet kokią atsparą, ant kurios jie galėtų palinkti ar į ją atsiremti. Juk mylinčiam žmogui teikia didelį džiaugsmą, jeigu jis gali daug ir didelių dalykų, ar tai būtų budėjimas, ar pasninkavimas, ar kitokia praktika, ar kokie nors ypatingi, dideli ir sunkūs dalykai; tai jam teikia didelį džiaugsmą, atsparą ir viltį, taigi jo darbai tampa jam ramsčiu ir atspara, į kurią jis gali atsiremti. Tačiau kaip tik tai mūsų Viešpats ir nori iš jo atimti, kad tik jis vienas būtų jam ramstis ir atspara. Ir tai jis daro tik iš savo gyno gerumo ir gailestingumo, nes Dievą veikti skatina vien tik jo gerumas, ir jokių būdu mūsų darbai neverčia Dievo ką nors mums duoti ar ką nors dėl mūsų padaryti. Mūsų Viešpats nori, kad jo draugai taip nemanytų, ir todėl atima iš jų atsparą, kad tik jis vienas būtų jų atspara.“²⁴ (Vienintelė būtina išlyga čia – pati Dievo samprata. Nes Jo vaizdinys, paverstas stabu – paveikslėliu iš komiksų knygos, pernelyg lengvai virsta ramentu, kuriuo ne tik noriai ramsčiuojamasi, bet nesibodima ir užsimoti prieš artimą.)

Būklę „be atramos“ yra atvirai prisipažinęs Karlas Gustavas Jungas: „Aš niekuo nesu visiškai tikras. Aš neturiu jokios galutinės nuomonės – iš tiesų apie nieką.“²⁵

23 Maceina 1994: 80.

24 Eckhart 1998: 43–44.

25 Jung 2010: 486.

A. Maceinos žodžiais tariant, „kol žmogus laikosi ko nors įsikibęs [įsitvėręs], tol filosofijos nėra“²⁶.

O kartvelų filosofas Merabas Mamardašvilis šitaip suvokė patį žmogiškumą, pačią žmogaus esmę. Pasak jo, „žmogus nėra kažkas tokio, kas būtų pagimdyta gamtos, tai yra gamtoje nėra jokio pagrindo, kuris veiktų savaime ir tuo savaimingumu gimdytų žmoguje žmogiškumą. Be savęs, žmogui nėra kuo kliautis. Gamtoje nėra garantijų žmogiškosioms būsenoms, nėra joms pagrindo. Šia prasme žmogus yra tuštumoje pakibusi būtybė, tarsi atsitiktinė, neturinti pagrindo“²⁷. Tai kaip tik ta būklė, kurioje žūt būt reikalingos, todėl vystosi smegenys.

Ją ketureiliu yra grakščiai nusakęs Henrikas Radauskas:

*Vos liesdamas daiktus ir žmones,
Aš laikausi pats už savęs
Ir einu be dangaus malonės
Per pasaulio gatves.*²⁸

Liovusis kabintis į sąvokas ir jomis ramsčiuotis, Radausko „be dangaus malonės“ bus tas pats, kas Ekharto „kad tik Jis vienas būtų ramstis ir atspara“. Vaizdžiai tariant, „ėjimas vandeniu“.

Ėjimo vandeniu įvaizdis, kaip šventumo požymis, šiaip jau žinomas visame pasaulyje nuo seniausių laikų²⁹. Tarp nubudusiojo įgytų stebuklingų galių jis minimas ir seniausiose budizmo sutrose (pavyzdžiui, *Sāmaññaphala* 87 ir t., *Dīgha Nikāya* I.78 ir t.)³⁰. Senojoje lietuvių tradicijoje ėjimo vandeniu įvaizdis irgi žinomas, bene ryškiausiai išlikęs pasakoje (ATU 827 tipo) apie šventą atsiskyrėlį, pavyzdžiui:

*Nekursai jaunikaitis, kitiems į bažnyčią einant, į girę eidavo, lyg čonai Dievą garbint įjunkęs. Dėl bažnytininkų neatleistino viliojimo kartą ir jis su jais savo žingsnus bažnyčion pasuko. Per tarpinę upę aniems brendant, jis kone v a n d e n s v i r š u m i, vos ik kulščų grimzdams, perėjo, nes buvo be grieko.*³¹

Kitas, panevėžietiška tarme užrašytas pavyzdys:

26 Maceina 1994: 160.

27 Mamardašvilis 2018: 61.

28 Radauskas 2011: 135.

29 Glaustai su nuorodomis žr. Coomaraswamy 1997: 167. Apie tai būtų galima parašyti ištisą straipsnį ar net knygą.

30 Eliade 1971: 178; 1968: 89; 1975: 173; THH: 120, Nr. 130; Thomas 2000: 182, 241 (čia ir minėto Mato evangelijos paveikslo budistinis provaizdis) ir kt.

31 BsV: 426, Nr. XXV.57.

I būva toks berniūks. Jis labe švintvs – kep postelnunkvs [atsiskyrėlis]. Jis poterių nekalbu ir saka: „Še tau, Dievu, še man’.“ Tė dabar jis Velykų rytų užgalvoje ait’ bažnyčion. Jis ainu bažnyčion i a i n v v i r š u m v a n d e n i a. Žmones saka: „Koks tv švintvs – viršum vandenia ainu!“ Jis saka: „Aš ir pats žino.“ Ir įdryba vandenin.³²

Stebėtina iškalbinga pastarosios ištraukos pabaiga: žmogus ėjo į nieką nesiremdamas, be pagrindo po kojomis, bet štai kitų pagirtas susisvarbino – susitapatino su savo įvaizdžiu, susitvėrė į tvirtą, apčiuopiamą „aš“ ir pradėjo skęsti. *Svarbus, svarus* lietuvių kalboje savaime yra tas, kuris (per) daug *sveria*, taigi yra (per) sunkus.

Kituose variantuose, gal net dažniau, atsiskyrėlis yra ne jaunuolis, o senelis:

Seniau miškuos gyvena vienas senelis. Anas nieka daugiau nedirbdava, kaip tik, pavalgys kakių šaknelių, grybų arba uogų, ir šakinėdava par ravų. Vienan pusen rava peršakys, sakydava: „Čia tau, Dieve!“, – kitan pusen atšakys, sakydava: „Čia man, Dieve!“ Labai anas buvo geras senelis. Nusbada velniui žiūrėt in takį senelia gražų gyvenimų. Apsivertis kunigu, ataja un senelį ir pradėja jį priklabinėt, kad aitų nars kartų bažnyčian. „Matai, – saka, – šindei didele švinte. Žmanes aina bažnyčian pasmelstų, e tu čia, par ravų šakinėdamas, nei šių, nei tų šneki!“ Paklause senelis ir eja bažnyčian. Preja un didelį ežerų. Visi žmanes eja aplinkui, e senelis p e r e j a tiesiai p a r e ž e r ū, n e k a j ū n e s u š l a p a.³³

Pasitaiko ėjimo vandeniui vaizdinys ir kituose pasakų kontekstuose³⁴, tik dabar, deja, neturime galimybės jo deramai panagrinėti, nes tai nuvestų mus pernelyg toli į šalį.

Mums dabar svarbu tai, kad kai kuriuose kosmogoninių sakmių variantuose Dievas (vienas pats arba su būsimu savo pagalbininku velniu), prieš sutverdamas pasaulį, irgi eina vandeniui: *Ant pradžios sutvėrimo, kad nebuvo nei dangaus, nei žemės, pradžia žinios yra tokia. Dievas ant viršaus vandens vaikščiojo su velniu nelabuaju.³⁵ Kad*

*kitą kartą Ponasdievs vaikščiojęs su Liucium. Jiedu buvę tikri broliai. <...> Tai daugiaus jiedu vis ilgai vieni du vaikščioję ir vaikščioję viršum vandenių.³⁶ Dar kelios gudų kosmogoninių sakmių pradžios: *Перш-наперш была адна толькі вада; па ёй кой-калі хадзіў Бог „Pradžių pradžioj buvo vien tik vanduo. Juo kartsykiaais vaikščiojo Dievas“; Ишоў Спас па сіняму мору, бачыць – мора пачынае пеніцуа, пачынаюць біць незвычайна моцныя хвалі „Ėjo Išganytojas mėlyna jūra, žiūri – jūra pradeda putoti, pradeda kilti nepaprastai galingos bangos“; o štai itin pažymėtina pradžia, brėžte pabrėžianti perkeltinę, simbolišką vaizdinio prasmę: *Калісь Гасподзь хадзіў па воздуху „Kitą kartą Dievas vaikščiojo oru“³⁷. Viena rusų kosmogoninė sakmė prasideda: *Сперва Бог шол по воде, как по суше как бы шол „Pradžioje Dievas ėjo vandeniui, kaip sausuma tarsi ėjo“³⁸. Prieš sutverdamas pasaulį „vandeniui ėjo“ Šiaurės Amerikos indėnų jūmų Visų Tėvas³⁹ ir t. t.****

Bet juk galint eiti vandeniui ir neskęsti (juo lab eiti oru ir nekristi), nereikia *tvirtos* pagrindo po kojomis – nereikia *tvirti* žemės, pasaulio. Nes žemė kosmogoninėse sakmėse paprastai sutveriamas kaip tik tam, kad būtų į ką atsiremti. Pirmojoje iš ką tik paminėtų gudų kosmogoninių sakmių vandenių paviršiumi ėjęs Dievas paskui tarė: *Нада б было здзелаць што пацвярдзей, а то няўдоба хадзіць „Reiktų padaryti ką tvirtesnio, o tai nepatogu vaikščioti“⁴⁰. Senovės Egipto Heliopolio dievas Ra, prieš sutverdamas pasaulį tarsi pasiaiškino: „Neuvo dar dangaus, neuvo žemės. <...> Aš neradau tenai sau vietos atsistoti“⁴¹. Senovės graikų žemė „Gaja – tai tvirtas pagrindas, ant kurio vaikšto dievai, žmonės ir gyvūnai. Tai – pasaulio pluta“⁴². Šiaurės Amerikos indėnų čirokių pasaulio pradžioje „vabalas čiuožikas slydo vandens paviršiumi, taip ir nerasdamas nieko tvirta, į ką galėtų atsiremti, todėl jis nėrė į dugną ir parsinešė viršun žiupsnelį minkšto dumblo. Dumblas per stebuklą išsiplėtė visomis keturiomis kryptimis ir pavirto šita sala, ant kurios mes gyvename, – šita žeme“⁴³. Pietų Amerikos uitotų*

32 PKT II: 280–281.

33 BsLPĮ II: 268–269, Nr. 130. Daugiau, nors toli gražu ne išsamiai žr. Balys 2002: 92, Nr. 827; 1938: 253–255, Nr. 551, 552; SIŠLSA: 165, Nr. 274; 170, Nr. 289 ir kt.; latvių pvz. ŠmLPT XIII: 263–264, Nr. X.40; gudų ЛП: 111–117, Nr. 130, 131, 133, 133a. Siužetas žinomas gana plačiai aplinkui, bet gausiausi ir archajiškiausi jo variantai telkiasi baltų gyventose žemėse (žr. Толстой 2003: 499–505).

34 Pvz., BsLPĮ I: 242–244, Nr. 103; ATU 788.

35 DvPSO: 164, Nr. 45.

36 SIŠLSA: 242–243, Nr. 437.

37 ЛП: 36, Nr. 8, 9 ir 35, Nr. 6.

38 РЭСЛ: 83, Nr. 89.

39 AIML: 77.

40 ЛП: 36, Nr. 8; plg. Никифоровский 1897: 301–302, Nr. 2292.

41 Матье 1996: 229.

42 Vernant 2000: 11–12.

43 AIML: 105, 106.

Aisetas su Baltiešium ir Grauželiu. Gyčio Grižo nuotrauka. 2022 m.

sutvėrėjas Nainema įsitvėrė savo kosmogoninio sapno dugno „ir ėmė trypti jį, kol galiausiai jau galėjo pailsėti ant žemės, kurią susapnavo“⁴⁴.

Įsidėmėtinas čia noras „pailsėti“, sugundęs Dievą užmigti ir įtraukęs į „pasaulio sapną“. Ir lietuvių kosmogoninėje sakmėje, sutvėręs pirmąją žemės salą, *Dievas išlipo ant salelės, atsigulė ir užmigo*.⁴⁵ Tai bene ir bus pati poreikio atsiremti esmė, pastūmėjusi Dievą (arba šiam užmigus – velnią) sutverti pasaulį.

Antanas Gudelis kosmogonijos vaizdinius apibendrina: „Kai iš pirmųkščio chaoso pradeda formotis kosmosas, pasaulio vandenyne iškilęs žemės gumulas plečiasi, auga ir išauga į kosminį kalną, kuris ir tampa a t r a m a, uola, pasaulio ašimi (*axis mundi*), vieta, iš kurios prasideda žemės paviršiaus, oro stichijų, įvairių gyvybės formų kūrimasis.“⁴⁶

44 Eliade 1977: 85, Nr. 46; Coxhead, Hiller 1990: 3.

45 VIKAZ: 18, Nr. 11; žr. Laurinkienė 1990: 45. Sakmė plačiausiai mano aptarta straipsnyje Razauskas 2020: 17–19.

46 Gudelis 2017: 13.

Paskui dar įtaigiau: „*Tverti* reiškia kurti tai, kas *tvirta*, *tvaru*, *patvaru*, į ką galima atsiremti, ant ko galima atsistoti. Pagal senuosius kosmogoninius mitus iš pradžių buvo tik vanduo, tačiau tuose pirminiuose vandenyse slypėjo būties pradai, o pirmuoju atpažįstamu pasaulio *tvertimosi* ženklų tapo *atramos*, *tvirtos* pagrindo atsiradimas.“⁴⁷

Mums dabar svarbu tai, kad *tvėrti(s)* savaime turi perkeltinę reikšmę ‘remtis, pasitikėti’: *Aš drūtai tveriu į jumis* (Priekulė, Klaipėdos r.); *Jis tavimi gal tvėrtis* (F. Kuršaičio žodynas); *Duok, kad į tave tikėtų, tavimi tvėrtisi galėtų* (nenurodyti raštai); *Tveriuos aš tuom žodžiu* (irgi); ir *nusi-tvėrti* turi atitinkamą reikšmę ‘pasiremti, vadovautis’: *Nemimielas svietas živatui verksmingajam, nēr ko nusitvert žmogui sielvartingam* (S. Jaugelio Telegos „Psolmay Dowida szwenta“, 1653); *Jūs turit poną savo Dievą sekti, ...jam služyti ir jo nusitverti* (Jono Bretkūno „Postilė“) ir pan.⁴⁸

47 Gudelis 2017: 13.

48 LKŽ XVII: 268, 271.

Taigi į nieką nesiremti savaime reiškia *ne(si)tverti* ir tiesiogiai mena *ne-tvėrimą* bei *iš-tvėrimą*. O *su-tvėrimas* ir *tvėrimas-is* pasirodo esąs priešingas sąmonėjimui, nubudimui ir dvasiniam išsivadavimui, dvasinei *laisvei*.

Itin taikliai, kaip tikras budistas laisvę šiuo atžvilgiu yra nusakęs Vaižgantas „Dėdėse ir dėdienėse“: *Sako, esą tokių iškrypėlių, kurie biją erdvės ir tuštumo: ko nenusitvėrę, virstą. Rapolas galėjo būti tos pat rūšies iškrypėlis, tik antraip: jam tuštumo reikėjo, kad visados būtų laisvas, nieko nenusitvėręs.*⁴⁹

NELIETUVIŠKA ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA

Abajevs, Nikolajus = Николай Вячеславович Абаев
 Ekhartas, Johanas (Mokytojas) = Meister Johann Eckhart
 Gasetas, Chosė Ortega i = José Ortega y Gasset
 Harvis, Piteris = Peter Harvey
 Jungas, Karlas Gustavas = Carl Gustav Jung
 Kuršaitis, Frydrichas = Friedrich Kurschat
 Mamardašvilis, Merabas = ru. Мераб Мамардашвили
 Namgjelis, Takpò Tašī = ang. Takpo (Dakpo) Tashi Namgyal
 Rangdriolis, Celė Nacokas (Nacogas) = ang. Tsele Natsok (Natsog) Rangdröl (Rangdrol)
 Singhas, Džaideva = ang. Jaideva Singh
 Sogjelis Rinpočė = ang. Sogyal Rinpoche
 Sudzukis, Daizecas Teitaras = ang. Daisetz Teytaro Suzuki
 Sudzukis, Šunrju = ang. Shunryu Suzuki
 Tartangas Tulku = ang. Tarthang Tulku
 Trungpa, Čiogjamas = ang. Chögyam Trungpa

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

AIML = *American Indian Myths and Tales*. Selected and edited by Richard Erdoes and Alfonso Ortiz. New York: Pantheon Books, 1984.
 ATU = *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography*, based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson by Hans-Jörg Uther. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 2004. (Nurodoma tipo numeris.)
 Balys 1938 = Vilniaus krašto lietuvių tautosaka. Spaudai parengė Dr. J. Balys. // *Tautosakos darbai*, IV. Kaunas, 1938.
 Balys 2002 = Jonas Balys. *Raštai*. Parengė Rita Repšienė, III. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002.
 BsLP I, II = *Lietuviškos pasakos įvairios*. Surinko Jonas Basanavičius. Parengė Kostas Aleksynas, I, II. Vilnius: Vaga, 1993, 1995.
 BsV = *Iš gyvenimo vėlių bei velnių*. Surinko Jonas Basanavičius. Parengė Kostas Aleksynas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
 BT = *Buddhist Texts through the Ages*. Translated and edited by Edward Conze in collaboration with I. B. Horner, David Snellgrove and Arthur Waley. Oxford: Oneworld, 1997.

49 Vaižgantas 1995: 88.

Coomaraswamy 1997 = Ananda K. Coomaraswamy. *The Door in the Sky: Coomaraswamy on Myth and Meaning*. Selected and with a preface by Rama P. Coomaraswamy. Princeton: Princeton University Press, 1997.
 Coxhead, Hiller 1990 = David Coxhead, Susan Hiller. *Dreams: Visions of the Night*. New York: Thames and Hudson, 1990.
 DvPSO = *Pasakos, sakmės, oracijos*. Surinko Mečislovas Davainis-Silvestraitis. Paruošė Bronislava Kerbelytė ir Klimas Viščius. Vilnius: Vaga, 1973.
 Eckhart 1998 = Johann Eckhart. *Traktatai ir pamokslai*. Sudarė Antanas Rybelis. Vilnius: Pradai, 1998.
 Eliade 1968 = Mircea Eliade. *Myths, Dreams, and Mysteries: The Encounter between Contemporary Faiths and Archaic Reality*. London and Glasgow: Collins, 1968.
 Eliade 1971 = Mircea Eliade. *Yoga: Immortality and Freedom*. Princeton: Princeton University Press, 1971.
 Eliade 1975 = Mircea Eliade. *Patanjali and Yoga*. New York: Schocken Books, 1975.
 Eliade 1977 = Mircea Eliade. *From Primitives to Zen: A Thematic Sourcebook of the History of Religions*. San Francisco–New York–etc.: Harper & Row, 1977.
 Feuerstein 1998 = Georg Feuerstein. *Tantra: The Path of Ecstasy*. Boston & London: Shambhala, 1998.
 Gudelis 2017 = Antanas Gudelis. *Kosmogonija ir kalnas. // Liaudies kultūra*, 2017, Nr. 2.
 Harvey 1994 = Peter Harvey. *Consciousness Mysticism in the Discourses of the Buddha. // The Yogi and the Mystic: Studies in Indian and Comparative Mysticism*. Edited by Karel Werner. Richmond: Curzon Press, 1994.
 Jung 2010 = Carl Gustav Jung. *Atsiminimai, vizijos, apmąstymai*. Vilnius: Margi raštai, 2010.
 Laurinkienė 1990 = Nijolė Laurinkienė. *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*. Vilnius: Vaga, 1990.
 LKŽ I–XX = *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius, 1956–2002.
 Maceina 1994 = Antanas Maceina. *Raštai*, VI: *Filosofijos kilmė ir prasmė* [p. 5–374]. *Filosofijos keliu* [p. 375–465]. Vilnius: Mintis, 1994.
 Mamardašvilis 2018 = Merabas Mamardašvilis. *Filosofijos atsiradimas mito fone. // Liaudies kultūra*, 2018, Nr. 5.
 MrhEWA II = Manfred Mayrhofer. *Etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1996.
 Namgyal 1993 = Takpo Tashi Namgyal. *Mahāmudrā: The Quintessence of Mind and Meditation*. Translated and annotated by Lobsang P. Lhalungpa. Delhi: Motilal Banarsidass, 1993.
 Namgyal 2001 = Dakpo Tashi Namgyal. *Clarifying the Natural State: A Principal Quidance Manual for Mahamudra*. Translated from the Tibetan by Erik Pema Kunsang. Boudhanath, Hohg Kong & Esby: Rangjung Yeshe, 2001.
 PKT II = *Iš Panevėžio krašto tautosakos*, II. Sudarytojas Eugenijus Urbonas. Panevėžys: UAB „Panevėžio sp.“, 2006.
 Radauskas 2011 = Henrikas Radauskas. *Eilėraščiai*. Vilnius: Baltos lankos, 2011.
 Rangdröl 1989a = Tsele Natsok Rangdröl. *The Mirror of Mindfulness: The Cycle of the Four Bardos*. Translated by Eric Pema Kunsang. Boston & Shaftesbury: Shambhala, 1989.
 Rangdröl 1989b = Tsele Natsok Rangdröl. *Lamp of Mahamudra: The Immaculate Lamp that Perfectly and Fully Illuminates the Meaning of Mahamudra, the Essence of All*

- Phenomena*. Translated by Eric Pema Kunsang. Boston & Shaftesbury: Shambhala, 1989.
- Razauskas 2020 = Dainius Razauskas. *Sutvėrimas mintimi. // Naujoji Romuva*, 2020, Nr. 3.
- RdhPU = *The Principal Upaniṣads*. Edited with introduction, text, translation and notes by S. Radhakrishnan. India: HarperCollins, 2000.
- SIŠLSA = *Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai*. Surinko Matas Slančiauskas. Vilnius: Vaga, 1975.
- Sogjalas 2011 = Sogjalas Rinpočė. *Tibetiečių gyvenimo ir mirties knyga*. Kaunas: Mijalba, 2011.
- Suzuki 1991 = Daisetz Teitaro Suzuki. *An Introduction to Zen Buddhism*. Edited by Christmas Humphreys, foreword by C. G. Jung. London–Sydney: Rider Books, 1991 (1949).
- Suzuki 1995 = Shunryu Suzuki. *Zen Mind, Beginner's Mind*. New York & Tokyo: Weatherhill, 1995 (1970).
- Suzuki 2013 = Shunryu Suzuki. *Dzeno protas, pradinuko protas: Dzeno mokytojo Shunryu Suzuki neformalus pašnekesiai apie dzeną*. Kaunas: Mijalba, 2013.
- ŠmLPT XIII = *Latviešu pasakas un teikas*. Pēc Anša Lercha-Puškaiša un citiem avotiem sakopojis un rediģējis prof. P. Šmits, XIII. Rīgā: Valtera un Rapas akciju sabiedrības izdevums, 1936.
- ŠvR 2000 = *Šventasis Raštas, arba Biblija*. Naujas lietuviškas vertimas: iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų vertė prof. dr. Algirdas Jurėnas. Duncanville, Texas: World Wide Printing, 2000.
- Tarthang 1977 = Tarthang Tulku. *Gesture of Balance: A Guide to Awareness, Self-Healing, and Meditation*. Berkeley: Dharma Publishing, 1977.
- THH = *Thus Have I Heard: Buddhist Parables and Stories*. New York: Sutra Translation Committee of the United States and Canada, 1999.
- Thomas 2000 = Edward J. Thomas. *The Life of Buddha as Legend and History*. Mineola, New York: Dover Publications, 2000 (London, 1927).
- TMK = *Tibeto mirusiųjų knyga*. Iš tibetiečių kalbos vertė Algirdas Kugevičius. Kaunas–Vilnius: R. Anankos leidykla, „Dharma“ leidykla, 2002.
- Trungpa 1988 = Chögyam Trungpa. *The Myth of Freedom and the Way of Meditation*. Edited by John Baker and Marvin Casper. Boston & London: Shambhala, 1991.
- Upaniṣados 2013 = *Upaniṣados*. Iš sanskrito vertė, įvadinį straipsnį ir paaiškinimus parašė Audrius Beinorius, mokslinis redaktorius Dainius Razauskas. Vilnius: Vaga, 2013.
- Vaižgantas 1995 = Vaižgantas. *Raštai, III: Dėdės ir dėdienės. Nebylys. Žemaičių robinzonas. Šėimos vėžiai*. Vilnius: Pradai, 1995.
- Vernant 2000 = Jean-Pierre Vernant. *Pasaulis, dievai, žmonės: Mitų interpretacijos*. Vilnius: Tyto alba, 2000.
- Vijñāna-bhairava 1991 = *The Yoga of Delight, Wonder, and Astonishment*. A Translation of the *Vijñāna-bhairava* with an Introduction and Notes by Jaideva Singh. New York: State University of New York Press, 1991.
- VKAŽ = *Kaip atsirado žemė: Lietuvių etiologinės sakmės*. Sudarė ir parengė Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga, 1986.
- Абаев 1989 = Николай Вячеславович Абаев. *Чань-буддизм и культурно-психологические традиции в средневековом Китае*. Новосибирск: Наука, 1989.
- ЛП = *Легенды і паданні*. Складальнікі: М. Я. Грынблат, А. І. Гурскі. 2-е выданне, дапоўненае і дапрацаванае. Мінск: Беларуская навука, 2005.

Матъе 1996 = Милица Эдвиовна Матъе. *Избранные труды по мифологии и идеологии Древнего Египта*. Москва: Восточная литература, 1996.

Никифоровский 1897 = *Простонародные приметы и поверья, суеверные обряды и обычаи, легендарные сказания о лицах и местах*. Собрал в Витебской Белоруссии Н. Я. Никифоровский. Витебск, 1897. (Gudų medžiaga čia pateikta rusiškai.)

РЭСЛ = *У истоков мира: Русские этимологические сказки и легенды*. Составление и комментарии О. В. Беловой, Г. И. Кабаковой. Москва: Форум–Неолит, 2014.

Толстой 2003 = Никита Ильич Толстой. *Очерки славянского язычества*. Москва: Индрик, 2003.

WITHOUT GROUND, WITHOUT SUPPORT SPIRITUAL CONTEXTS OF COSMOGONY AS HARDENING (SUTVĒRIMAS) AND SOTERIOLOGY AS THAWING (IŠ-TVĒRIMAS)

Dainius RAZAUSKAS

A series of articles has been published recently by the author on the notion of cosmogony as coagulation, solidifying, hardening (implied by the Lithuanian term for cosmogony – *sutvėrimas*). On the other hand, the concept of freedom is invariably connected with dissolving, melting, thawing, and free flow, as has already been pointed out by the author in the previous article (“Aspects of Freedom”, *Būdas*, 2022, No. 2). This time, attention is drawn to the fact that free flow is quite a poor unsteady ground, it (as also freedom) doesn't provide support. However, this state works as a compulsory agent for inner development and spiritual growth. One of the most expressive images of such a state is that of walking on the water, as that of Christ. The very image could be traced to presumably even to the Ancient Indian *Rigveda* (cf. I.116.5 and V.47.7). Baltic tradition also knows this image in a special kind of saga which excludes Christian borrowing: a pagan hermit persuaded to visit the local church goes to it straight on the surface of lake but begins to sink upon returning after Mass. The other traditional context of the image is exactly cosmogony: in traditional cosmogonical legends, God (sometimes two of them with the Devil) usually walks on the surface of primordial waters right before the creation of the earth. It is noteworthy that the reason for the creation overtly is the wish to lean onto something and rest (sometimes even sleep), i.e., to have some solid ground under the feet, some support for repose and slumber. Naturally, the hopes are opposite to cosmogony these of eschatology and soteriology would resort to waking and refuse this external support, unreliable and illusionary in the end.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-10308, Vilnius
E. paštas: dainius.razauskas@lnkc.lt

Gauta 2022 04 15, įteikta spaudai 2022 06 14